

НАУКОВИЙ ВИСНОВОК

щодо застосування пункту 32.2 статті 32 Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні»

I.

Цей науковий висновок підготовлений на підставі частини 7 статті 303 Господарського процесуального кодексу України, ст. 47 Закону України «Про судоустрій та статус суддів», пунктів 1.2, 2.8, 3.2, 3.3 Положення про Науково-консультативну раду при Верховному Суді, за зверненням судді Великої Палати Верховного Суду І.В. Ткача від 27.07.2022 № 249/0/26-22 у справі № 910/10427/19, щодо викладених у зверненні питань:

1. Чи може застосовуватись санкція, передбачена пунктом 32.2 статті 32 Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні», до Державної казначейської служби України?

2. Чи може відповідальність за несвоєчасне виконання платіжних доручень у вигляді пені, яку належить сплатити отримувачу (стягувачу), покладатись на юридичну особу, що здійснює обслуговування рахунка платника?

3. Чи свідчить перерахування позивачу коштів, здійснене Державною казначейською службою України за розпорядженням органу виконавчої служби, про те, що Державна казначейська служба України виконує функцію банку, який обслуговує позивача?

II.

Опис дослідження.

1. Закон «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» (надалі – Закон)¹, як зазначено в його преамбулі, визначає загальні засади функціонування платіжних систем і систем розрахунків в Україні, поняття та загальний порядок проведення переказу коштів межах України, встановлює відповідальність суб'єктів переказу, також визначає загальний порядок здійснення нагляду (оверсайта) за платіжними системами.

Відповідно до пункту 5.1. статті 5 Закону суб'єктами правових відносин, що виникають при здійсненні переказу коштів, учасники, користувачі (платники, отримувачі) платіжних систем.

Згідно з пунктом 1.43 статті 1 Закону учасник/член платіжної системи – юридична особа, що на підставі договору з платіжною організацією платіжної системи надає послуги користувачам платіжної системи щодо проведення переказу коштів за допомогою цієї системи та відповідно до законодавства України має право надавати такі послуги.

---

¹ Закон втратив чинність з 1 серпня 2022 року згідно із Законом від 30 червня 2021 року «Про платіжні послуги».

Відповідно до пункту 11.4 статті 11 Закону (в редакції, що діяла на час подання спірних платіжних доручень), для проведення переказів через систему міжбанківських розрахунків Національного банку України банки-резиденти, Державна казначейська служба України, Розрахунковий центр обслуговування договорів на фінансових ринках відкривають рахунки Національному банку України.

Відповідно до абзацу 2 пункту 1 Положення про Державну казначейську службу України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 15.04.2015 № 215², Казначейство учасником системи електронних платежів Національного банку.

Згідно з п. 32.2 ст. 32 Закону у разі порушення банком, що обслуговує платника, встановлених цим Законом строків виконання доручення клієнта на переказ цей банк зобов'язаний сплатити платнику пеню у розмірі 0,1 відсотка суми простроченого платежу за кожний день прострочення, що не може перевищувати 10 відсотків суми переказу, якщо інший розмір пені не обумовлений договором між ними. У разі порушення банком, що обслуговує отримувача, строків завершення переказу цей банк зобов'язаний сплатити отримувачу пеню у розмірі 0,1 відсотка суми простроченого платежу за кожний день прострочення, що не може перевищувати 10 відсотків суми переказу, якщо інший розмір пені не обумовлений договором між ними. В цьому випадку платник не несе відповідальності за прострочення перед отримувачем. Платник має право на відшкодування банком, що обслуговує отримувача, шкоди, заподіяної йому внаслідок порушення цим банком строків завершення переказу, встановлених пунктом 30.2 статті 30 цього Закону. Отримувач має право на відшкодування банком, що обслуговує платника, шкоди, заподіяної йому внаслідок порушення цим банком строків виконання документа на переказ.

Слід звернути увагу на те, що в цій нормі йдеться не про будь-якого учасника платіжної системи, а лише про банк, як суб'єкт зі спеціальним статусом. Поряд із цим в інших нормах Закону, що регулюють відповідальність при проведенні переказу коштів, безпосередньо визначено суб'єкта такої відповідальності, яким є «інша установа – учасник платіжної системи».

Так, у п. 33.2 ст. 33 Закону зазначається, що платник має відшкодувати банку або *іншій установі - учаснику платіжної системи* шкоду, заподіяну внаслідок такої невідповідності інформації. У п. 33.3 ст. 33 Закону встановлено, що платник зобов'язаний відшкодувати шкоду, заподіяну банку або *іншій установі - учаснику платіжної системи*, що його обслуговують, внаслідок недотримання цим платником вимог щодо захисту інформації і проведенням незаконних операцій з компонентами платіжних

---

² В редакції, що діяла на момент виникнення спірних відносин

систем (платіжні інструменти, обладнання, програмне забезпечення тощо). При цьому банк або *інша установа - учасник платіжної системи*, що обслуговує платника, звільняється від відповідальності перед платником за проведення переказу.

Таким чином, законодавець, встановлюючи відповідальність учасників платіжної системи перед користувачами платіжної системи (платниками, отримувачами коштів) при переказі коштів, у ст. 32 Закону серед учасників платіжної системи виокремлює лише банки, тобто встановлює зазначену у цій статті відповідальність лише щодо банків, але не усіх учасників платіжної системи.

Відповідно до п. 10.3 ст. 10 Закону учасниками платіжної системи в Україні мають право бути банк, що має банківську ліцензію Національного банку України, а також небанківська фінансова установа, яка має ліцензію Національного банку України на переказ коштів без відкриття рахунків, які уклали договори з платіжною організацією відповідної системи.

Для проведення переказів через систему міжбанківських розрахунків Національного банку України банки-резиденти, Державна казначейська служба України відкривають рахунки в Національному банку України (п. 11.4).

Правовий статус Державної казначейської служби як юридичної особи публічного права визначається бюджетним законодавством. Зокрема, відповідно до ч. 1 ст. 43 Бюджетного кодексу України при виконанні державного бюджету і місцевих бюджетів застосовується казначейське обслуговування бюджетних коштів. Казначейство України забезпечує казначейське обслуговування бюджетних коштів на основі ведення єдиного казначейського рахунку, відкритого у Національному банку України. Казначейське обслуговування бюджетних коштів передбачає: 1) розрахунково-касове обслуговування розпорядників і одержувачів бюджетних коштів, а також інших клієнтів відповідно до законодавства; 2) контроль за здійсненням бюджетних повноважень при зарахуванні надходжень бюджету, реєстрації взятих бюджетних зобов'язань розпорядниками бюджетних коштів та здійсненні платежів за цими зобов'язаннями; 3) ведення бухгалтерського обліку і складання звітності про виконання бюджетів з дотриманням національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку в державному секторі та інших нормативно-правових актів Міністерства фінансів України; 4) здійснення інших операцій з бюджетними коштами. В органах, що здійснюють казначейське обслуговування бюджетних коштів, бюджетним установам відкриваються рахунки у встановленому законодавством порядку.

Відповідно до Положення про Державну казначейську службу України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 15

квітня 2015 р. № 215 Державна казначейська служба України (Казначейство) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра фінансів і який реалізує державну політику у сферах казначейського обслуговування бюджетних коштів, коштів клієнтів відповідно до законодавства, бухгалтерського обліку виконання бюджетів. Казначейство є учасником системи електронних платежів Національного банку.

Компетенція Державної казначейської служби України, визначена у п. 4 цього Положення, передбачає, забезпечення казначейського обслуговування бюджетних коштів на основі ведення єдиного казначейського рахунка, відкритого у Національному банку, зокрема, здійснення розрахунково-касового обслуговування розпорядників та одержувачів бюджетних коштів, а також інших клієнтів відповідно до законодавства.

Відповідно до п. 11.1 Порядку казначейського обслуговування державного бюджету за витратами, затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 24.12.2012 р. № 1407 органи Казначейства здійснюють розрахунково-касове обслуговування розпорядників бюджетних коштів шляхом проведення платежів з реєстраційних, спеціальних реєстраційних рахунків розпорядників бюджетних коштів та рахунків одержувачів бюджетних коштів, відкритих в органах Казначейства, відповідно до кошторисів, планів асигнувань загального фонду державного бюджету (за винятком надання кредитів з державного бюджету), планів надання кредитів із загального фонду державного бюджету, планів спеціального фонду державного бюджету (за винятком власних надходжень бюджетних установ та відповідних видатків) або планів використання бюджетних коштів та помісячних планів використання бюджетних коштів.

Виконання функції переказу коштів в системі електронних платежів Національного банку України не перетворює Казначейство на банк (відповідно до легального визначення ст. 2 Закону «Про банки і банківську діяльність» банком є юридична особа, яка на підставі банківської ліцензії має виключне право надавати банківські послуги). Організаційно-правова форма суб'єкта права, визначена законом, є імперативною конструкцією і не може змінюватися за будь-якою аналогією, висновок про те, що центральний орган виконавчої влади у певних відносинах «стає» банком, на наш погляд, є неможливим.

Можна звернути увагу і на те, що відповідно до ст. 5 чинного Закону «Про платіжні послуги» учасниками системи міжбанківських розрахунків Національного банку України можуть бути банки-резиденти, Державна казначейська служба України та інші суб'єкти, визначені законом, за умови дотримання вимог, встановлених Національним банком України. З цього вбачається, що законодавець послідовно використовує поняття «учасник»

платіжних систем/системи міжбанківських розрахунків як *родове* і відокремлює банки та інших суб'єктів як *види* учасників³.

Поширення дії норм ст. 32 Закону на інших, крім банків, учасників платіжної системи, є розширювальним тлумаченням закону.⁴ Розширеному тлумаченню не підлягають такі види норм права: 1) норми права, які встановлюють юридичну відповідальність; 2) виключні переліки, які містяться у нормі права; 3) винятки, які містяться в нормі права.⁵

Водночас відсутня нормативна основа для висновку про те, що виконання Державною казначейською службою операцій з переказу коштів та платіжний, розрахунковий характер відносин свідчить про те, що Державна казначейська служба має правовий статус банку.

Закон «Про платіжні системи та переказ коштів Україні» визначає розрахунково-касове обслуговування як послуги, що надаються банком клієнту на підставі відповідного договору, у тому числі у вигляді електронного документа, укладеного між ними, які пов'язані із переказом коштів з рахунка (на рахунок) цього клієнта, видачею йому коштів у готівковій формі, а також здійсненням інших операцій, передбачених договорами (п.1.37).

Таким чином, немає підстав ототожнювати розрахунково-касове обслуговування розпорядників бюджетних коштів, що виконується Казначейством, із розрахунково-касовим обслуговуванням як послугою, що надається банком клієнту⁶ на підставі цивільно-правового договору, хоча як в першому, так і в другому випадку платіж являє собою переказ коштів - рух певної суми коштів з метою її зарахування на рахунок отримувача або видачі йому у готівковій формі.

2. З огляду на викладене вище, санкція передбачена пунктом 32.2 статті 32 Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні», не може застосовуватись до Державної казначейської служби України.

Крім того, пунктом 32.2 статті 32 Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» встановлено, що:

---

³ Так само оператори поштового зв'язку не перетворюються на банки тільки тому, що відповідно до пункту 2.1 ст. 2 Закону «Про платіжні системи та переказ коштів Україні» загальні засади функціонування платіжних систем в Україні, відносини у сфері переказу коштів регулюються, серед іншого, також Законом «Про поштовий зв'язок».

⁴ Розширювальним тлумаченням називають випадки, коли внаслідок тлумачення зміст правила поведінки, що міститься в нормі права, виявляється ширшим, ніж текстуальний вираз норми // Малишев Б.В., Москалюк О.В. Застосування норм права (теорія і практика). – К.: Реферат, 2010.- С.85.

⁵ Малишев Б.В., Москалюк О.В. Вказ. праця. - С.86.

⁶ Розрахункові відносини можна визначити як правовідносини суб'єктів цивільного обороту, об'єктом яких є певні правові дії, що спрямовані на виконання грошового зобов'язання шляхом сплати певної грошової суми готівкою або зарахування її в безготівковій формі на визначений відповідним суб'єктом права рахунок // Безклубий І.А. Банківські правочини: Монографія. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. – С. 255.

у разі порушення банком, що обслуговує платника, встановлених цим Законом строків виконання доручення клієнта на переказ цей банк зобов'язаний сплатити платнику пеню у розмірі 0,1 відсотка суми простроченого платежу за кожний день прострочення, що не може перевищувати 10 відсотків суми переказу, якщо інший розмір пені не обумовлений договором між ними;

у разі порушення банком, що обслуговує отримувача, строків завершення переказу цей банк зобов'язаний сплатити отримувачу пеню у розмірі 0,1 відсотка суми простроченого платежу за кожний день прострочення, що не може перевищувати 10 відсотків суми переказу, якщо інший розмір пені не обумовлений договором між ними;

відповідальність банку настає за наявності відповідного договору,

Отже, цим Законом не передбачено відповідальності у вигляді пені, яку банк платника має сплачувати отримувачу коштів. Водночас отримувач має право на відшкодування банком, що обслуговує платника, шкоди, заподіяної йому внаслідок порушення цим банком строків виконання документа на переказ.

III.

Висновки.

1. Санкція, передбачена пунктом 32.2 статті 32 Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні», не може застосовуватись до Державної казначейської служби України.

2. Відповідальність за несвочасне виконання платіжних доручень у вигляді пені, яку належить сплатити отримувачу (стягувачу), не може покладатись на юридичну особу, що здійснює обслуговування рахунка платника.

3. Перерахування позивачу коштів, здійснене Державною казначейською службою України за розпорядженням органу виконавчої служби, не свідчить про те, що Державна казначейська служба України виконує функцію банку, який обслуговує позивача. Така функція не змінює спеціального правового статусу Державної казначейської служби України як центрального органу виконавчої влади.

**Член Науково-консультативної ради
при Верховному Суді
кандидат юридичних наук**

Беляневич В.Е.

**Член Науково-консультативної ради
при Верховному Суді
доктор юридичних наук, професор**

Беляневич О.А.